

Sprogpsykologisk Information og Debat

2. årgang, 3. nummer, december 2002

INDHOLD

Redaktionelt s. 3

Temaaften

- Hermann og Kock. Sprogpsykologi møder Retorik s. 4

Fagligt Forum

- Siden sidst s. 8

Ordet er frit

- Om tommelfingerregler og god kommunikation s. 9
- Ændres forståelsen med alderen? s. 10

Spørgekassen

- Spindets nye rubrik s. 15

Debatforum

- Sprog og den slags s. 16

Kalender s. 20

Spindet udgives af Foreningen Fagligt Forum for Sprogpsykologi fire gange årligt. Spindet udgives som elektronisk nyhedsbrev og udsendes gratis pr. mail til medlemmer af Foreningen. Desuden kan det købes i løssalg for 10,- kr. ved Temaaften på Sprogpsykologi, ligesom det kan læses på Institutbiblioteket, IAAS, Københavns Universitet, og på Sprogpsykologis hjemmeside: www.cphling.dk/sprogpsykologi .

Medlemskab af Foreningen Fagligt Forum for Sprogpsykologi koster pt. 25,- kr. pr. semester. Girokort kan indhentes ved henvendelse til foreningens kasserer, eller beløbet kan indbetales på konto nr. 5037-202122-5 i Jyske Bank. For at kunne modtage Spindet er det nødvendigt at oplyse navn og e-mail ved indbetalingen.

Redaktionen forbeholder sig ret til at foretage korrekturlæsning af indlæg. Det anvendte kommateringssystem vil blive respekteret. I øvrigt er forfatterne af indlæggene selv ansvarlige for indholdet.

Redaktionsudvalget

Andreas Nielsen
Inge Stadil
Tina Christiansen
Indlæg sendes til: spindetred@yahoo.dk

Fagligt Forum for Sprogpsykologi, Bestyrelsen

Formand:
Linda Svenstrup: linda@post8.tele.dk,
tlf. 59 44 41 42

Næstformand:
Marianne Rathje: marianne.rathje@dsn.dk

Kasserer:
Maarja Siiner: siiner@worldonline.dk

Bestyrelsesmedlemmer:
Helene Christensen
Tina Christiansen
Anne Lund Mathisen

Temaafteudvalg

Linda Svenstrup: linda@post8.tele.dk
Marianne Rathje: marianne.rathje@dsn.dk

REDAKTIONELT

Så lykkedes det at få et nummer af Spindet klar til udgivelse. Der er flere årsager til at Spindet i dette semester kun udkommer en enkelt gang: Dels er det nye redaktionsudvalg først for ganske nylig blevet etableret, dels er der først nu stof nok til et blad. Vi håber dog at læserne finder det værd at vente på – og at I i vintermørket finder en stund til at læse bladet og eventuelt føler jer inspirerede til at skrive et indlæg til næste nummer som udkommer i løbet af foråret. Send indlæg i løbet af februar/marts måned, så udkommer Spindet igen når der er indløbet en tilstrækkelig mængde stof. Dette vil formodentlig være det styrende princip for Spindets udgivelser fremover – at der er indkommet stof nok. Vi udsender naturligvis en mail med deadline når denne er fastlagt. Så derfor: Fortsæt endelig med at skrive artikler til bladet! Som altid er Ordet Frit – skriv hvis I gerne vil dele nogle tanker eller erfaringer eller lignende med andre med interesse for sprogpsykologien.

Og det er der heldigvis flere der har gjort til dette Julenummer af Spindet: Læs bl.a. om temaaftenen i september og hvordan denne aftens møde mellem Sprogpsykologi og Retorik kunne være udbytterigt for begge fag. Der er også en artikel med en sprogpsykologs forslag til hvordan sprog, kommunikation og sprogbrug kan defineres. Og en sprogpsykologistuderende reflekterer over om og hvordan man kan behandle "tommelfingerregler for god kommunikation". Derudover har en af Spindets redaktører forkortet og omskrevet en medstuderendes eksamensopgave til en artikel; læs her om alderens betydning for vores forståelse. Derudover er der naturligvis

sidste nyt fra Foreningen Fagligt Forum for Sprogpsykologi.

I dette årets sidste Spindet lancerer vi på opfordring fra læsere den nye rubrik *Spørgekassen* som endnu et forum for behandling af sprogpsykologiske spørgsmål. Men her er det ikke nødvendigvis den læser der stiller spørgsmålet, som har svarene. Så har du en undren du ikke selv kan finde svar på, kan det være vi kan hjælpe et svar på vej. Send et spørgsmål til redaktionen som så vil søge at finde en der kan svare på det.

Med disse ord er det håbet at I nu vil begive jer ind i Spindet – med ønsket om en Glædelig Jul & et Godt Nytår!

Tina Christiansen

Sprogpsykolog uden tag over hovedet:

Vi leder hurtigst muligt efter et sted at bo i København. Har du selv eller nogen du kender, en andel til salg eller en lejlighed til leje i mere end et år, så kontakt os endelig.

Venlig hilsen Charlotte & Rasmus.

Kontakt: 32 87 66 41/22 17 42 88,

charlmbn@yahoo.dk

TEMAAFTEN

Hermann & Kock Sprogpsykologi møder retorik

Sprogpsykologi og retoriks sprogsyn, fælles interesser og fagforskelle belyst gennem tilgang til studier af kommunikationssituationer og sprog. Måske i virkeligheden et spørgsmål om tradition?

Af Charlotte B. Nielsen

26. september 2002 optrådte lektor i sprogpsykologi Jesper Hermann og professor i retorik Christian Kock til en spændende temaaften arrangeret af Fagligt Forum for Sprogpsykologi. I denne artikel vil jeg videregive, hvordan sprogpsykologiens møde med retorikken kan betragtes som en stor succes.

Et fællestræk ved de to oplæg var, at de bar præg af en stor fagentusiasme og fortællelyst, som ingenlunde var blottet for underholdningsværdi og ekspert-håndtering af andre retoriske værktøjer. Oplæggene blev til sidst godt suppleret af relevante spørgsmål og indlæg fra lærere og studerende i det fyldte lokale på gang 7.3. Alt imens skribledede undertegnede næsten stakåndet løs på noterne til denne artikel - og der var nok at skrive om! Som noget centralt var der oplæggenes vigtige punkter og ikke mindst tanker om, hvad dette møde kan føre til.

Hermann

Skulle man have været usikker på, hvad det er sprogpsykologien studerer – ikke mindst hvorfor og hvordan – kunne man ved denne lejlighed som forspil få en ægte Jesper Hermann-redegørelse for sprogpsykologiens traditioner og aktuelle

tilgange til sprog- og kommunikationsstudier.

Som vigtigt bærende punkt indgik selve formålet med studiet, som er intet mindre at lære de studerende at tænke, hvilket Hermann klargjorde med 1700-tals citatet fra en vis Sneedor: *Man begriber ikke Tingene ret, førend man siger Tingene således andre kunne forstå det* (frit gengivet af CBN). Med andre ord er det formuleringens kraft, der ifølge Hermann skal være i centrum på faget. Det vil sige, at de studerende skal opmuntres til at formulere, hvad de ved i kraft af at være mennesker og i stand til at kommunikere: se, høre, lugte, føle, erfare, huske, tænke, tale, skrive... Men som en sprogpsykologisk yndling, Peter Zinkernagel, afslører, er den værste sandhed af alle, at det er svært at tænke (*Tilvante forestillingers magt*, 2001, p.18). Udfordringer er der altså nok af til faget og dets studerende.

Tænkere som ovennævnte samt Roy Harris og Nini Prætorius blev nævnt som eksempler på personer, der har arbejdet intensivt i mange år og indkredset de områder, sprogpsykologien beskæftiger sig med. Som et essentielt sprogpsykologisk synspunkt, der er vundet ud af Harris' teorier, nævnte Hermann, at kommunikation kommer før sprog, det vil sige, at vi ikke kan undersøge sprog uden for kommunikationssituationen – Hermann kaldte et undersøgelsesresultat, der ser bort fra dette, for et 'kunstprodukt'. Pointen, han trak frem, var, at de, der kommunikerer, ved mere, end de der kigger på. Herudover stillede Hermann Zinklernagels og Hanne Ruus' logiske relationer op som principper, der kunne

TEMAAFTEN

bruges ved moderne sprogvidenskabelige, det vil sige sprogpsykologiske, undersøgelser. De vigtige blev udpeget som: krop-person, person-situation, påstande-virkelighed, betydning-forståelse.

Hermann fulgte til sidst op med eksempler på igangværende og afsluttede sprogpsykologiske specialer, der beskæftiger sig med kommunikationsfænomener: sprogsyn og tosprogethed, sprogsyn og offentlige kampagner, vejledningssamtaler og tv-interviews.

Efter en mild forvirring og en pause dukkede aftenens superstjerne professor i retorik Christian Kock op. Han tog publikum med storm fra første øjeblik.

Kock

Christian Kock præsenterede retorikken og dens relationer til andre fag med en farverig historisk gennemgang af retorikkens højkonjunkturperioder tilbage fra det gamle Grækenlands Aristoteles og de romerske dyder over renæssancens Erasmus af Rotterdam og fremefter. Fagets tider på smallere kost blev ligeledes opridset med en spændende idéhistorisk gennemgang. Det særlige og centrale ved retorikken fremhævede Kock som en stræben efter at gøre det moralsk rigtige, det gode og herved undgå løgnen. Oldretorikerens dyder synes bestemt ikke at være glemte, tværtimod søges de fremelsket af nulevende retorikere i dagens samfund.

Retorik er et fag, der sammen med filosofi har rigtig mange år på bagen. Som statusopgørelse af retoriks aktuelle sprogsyn nævnte Kock, at retorikken

interessere sig for at nå frem til en virkelighedsnær forståelse af sproget og hvad det gør. Det er en retorisk grundtanke, at man udfører ting/handlinger med sprog. Formålet med faget er at lære unge mennesker at gøre disse ting, hvilket hernæst bragte Kock frem til at sige, at retorikken har et *funktionelt* sprogsyn. Når man vil undersøge, hvordan man udfører ting med sprog, er det for retorikken nødvendigt at undersøge sprogets forskellige strukturer og gøremål.

Der findes grundlæggende tre sproglige genrer som er centrale: den juridiske, den lejlighedsrættede og den politiske. Til at begå sig i disse, kan man i hovedtræk benytte sig af Ciceros tre verber, den gode talers værktøj: *Docere, Movere, Delectare* (belære, bevæge/flytte og glæde/underholde). Ifølge Kock består hele udfordringen for retorikeren i at oparbejde en systematisk situationsfornemmelse eller intuition, der kan bidrage til en passende håndtering af værktøjets 'funktioner'. Det vil sige, at man for eksempel også skal lære, hvornår man ikke skal blande funktionerne sammen. Så det, der betegner den gode retoriker, er at han/hun frem for alt er en god håndværker, en, der normativt kan finde ud af at adskille tingene, således at 'hver ting til sin tid'-princippet kommer i højsædet. Hvordan dette konkret sker, er helt afhængig af situationens krav. Kock vendte flere gange tilbage til, at man i retorikken interessere sig for helheden sprog/situation.

Som konkret eksempel på retorikkens norm eller funktionstænkning henviste Kock blandt andet til sin nye bog om

TEMAAFTEN

politisk kommunikation. Han udpegede den aktuelle samfundspolitiske debat som en, der i metervis virkelig kunne savne normer, særligt med det sigte at få bedre form på debatten. Det betragtes ud fra et retorisk synspunkt som et stort problem, at reklamebureauer bruges til at planlægge og udøve politisk propaganda, fordi reklame og politik ifølge retorikeren her blandes sammen. Det skaber ifølge Kock fremmedgørelse. Frem for alt understregede han, at det i hvert fald ikke er med til at engagere. Med henvisning til en stor frygt for at 'movere'-funktionen, som ellers tilskrives politikens genre inden for retorikken, bortfalder eller nedtones kraftigt, jævnfør de af Kock opridsede normer for retorikken ovenstående, har faget altså nok af problemstillinger at tage fat på aktuelt. Ifølge Kock ville vi i yderste konsekvens, hvis tingene fortsætter, komme til at stå tilbage med et samfund, der bygges på flid, fedt og snyd snarere end de gode dyder og normer, og det er langt fra lykken. Inden for retorikken er det primære fokus at fastholde sprogfunktionen. Kock påpegede, at retorikken, ligesom sprogpsykologien, er varsom over for studier af sprog frigjort fra situationer.

Mens retorikkens ambassadør, som aftenen skred frem, talte vidt og bredt om sproget, dets strukturer og indlejrede funktioner, blev sprogpsykologerne gradvist rynkede at se på, og dette blev også starten til aftenens debat, hvor en række sprogsynspunkter blev udvekslet. Jeg kan ikke gengive alle de ellers gode debatindlæg, men der var bestemt mange interessante synspunkter på banen. Slutningen på referatet er en opgørelse af

det nye, der kom ud af mødet mellem sprogpsykologien og retorikken.

Christian Kock viste efter en længere diskussion i slutningen af aftenen stor interesse for Jesper Hermanns forslag om en integreret sprogforskning og hermed ideen om, at prioritere at studere kommunikation før sprog, for at undgå problematiske måder at tale om sproget på, med andre ord for at undgå at forudsætte, at sproget er noget, der bare er der. Det vigtigste viste sig at være måden, fagene talte om sprog på.

Sprogpsykologien og retorikken arm i arm

Umiddelbart, godt hjulpet af debatten på temaaftenen, ser jeg retorikken som et af sprogpsykologiens nærmeste fag, selv om fagene på ingen måde er ens, hvilket er blevet belyst i denne artikel. Der kan sagtens være store perspektiver i et tværfagligt arbejde for begge fag. Kock nævnte venligt, at retorikken savnede metodiske værktøjer til samtaleanalyse og tilbød sprogpsykologien at hjælpe med dette. Omvendt kan retorikken måske hjælpe sprogpsykologien med at afklare tilsyneladende problemer. Her tænker jeg på pointen med, at de kommunikerende ved mere om kommunikation, end de der kigger – Hermanns forslag til brug af Harris' teori.

Vi løber nok ind i nogle metodiske problemer her, især inden for studier i offentlig formidling, hvis vi er hensat til at håbe på, at de, der kommunikerer, har interesse i at belyse deres sande kommunikation for os andre. Eller også må vi hengive os til udelukkende at undersøge vores egne kommunikationer, hvis synspunktet skal bruges? Måske kan

TEMAAFTEN

en normativ tilgang være med til at løse dette problem? Det er et åbent forslag.

Hvor skal vi bygge og hvor skal vi bo?

Det viser sig overraskende nok ikke at være noget umiddelbart problem, trods alt, at det punkt, hvor forskellen er størst mellem fagene, paradoksalt nok er, hvad sprogsyn eller, sagt anderledes, måden at tale om sprog på, som var aftenens tema. På punkter, hvor det normative aspekt ved retorikken blev gennemgået, var det mit indtryk, at fagene var urørligt enige om, at det var hensigtsmæssigt at stræbe efter at lære de studerende at skrive gode tekster og stræbe efter det gode samfund og menneske. Forskellen i fagene ligger nok mest udtalt i midlet til at opnå dette. Dette får mig til at stille spørgsmålet om, hvorvidt det måske 'blot' er et spørgsmål om tradition. Fagene ligger vel hinanden rimelig nær – de er interesserede i sprogbrug i konkrete situationer – og forskellen synes da at ligge i de talemåder de filosofiske traditioner, fagene læner sig op ad, medfører. Et forslag til opløsning af eventuelle modsætninger kunne være en fælles studiekreds om sprogsyn, hvor traditionerne diskuteres med det perspektiv for øje, at fagene finder frem til at definere et grundlag for fælles interesser og muligheder for at dele ressourcer. Desuden har fagene tilsyneladende godt af og kan få noget ud af at udfordre hinanden. Hvad angår den aktuelle institutsammenlægning er et samarbejde bestemt aktuelt og interessant. Det var alt i alt en spændende aften og en stor succes, der frembragte masser af stof til eftertanke.

FAGLIGT FORUM

Siden sidst

Af Linda Svenstrup, formand for foreningen
Fagligt Forum for Sprogpsykologi

Først en stor velkomst til de nye medlemmer af foreningen Fagligt Forum for Sprogpsykologi (FAFOS). Vi er meget glade for at se at foreningen også på andet år har stor opbakning både blandt studerende, færdiguddannede, lærere og andre interesserede, og vi håber at I også i foråret har lyst til at være en del af dette forum.

Dernæst en tak til de nye medlemmer af både bestyrelse og udvalg i foreningen: Pernille Bruun, Astrid Geertz, Anne Sandager, Inge Stadil og Andreas Nielsen som alle har bidraget med nye tanker og ideer til foreningens arbejde i fremtiden.

I foråret 2003 har vi foreløbig planlagt to temaaftener, et specialeseminar og et eller to numre af Spindet. Den første temaaften er i februar med Sven Hauge fra firmaet Klar Text som kommer og taler om *Pressekontakt, journalistik og kommunikationsrådgivning* i et dansk pr-bureau. Datoen er endnu ikke helt fastlagt, men vi forventer at det bliver i uge 7 eller 9. Dernæst håber vi at kunne tage emnet Human Ressource op på en temaaften eller et eftermiddagsmøde.

Sidst men ikke mindst arbejder vi i temaaftenudvalget på at få stablet et specialeseminar på benene i marts måned. Der er p.t. over 20 overbygnings-studerende på Sprogpsykologi, på vej til og i gang med at skrive speciale, og der vil derfor blive arrangeret et seminar for disse og andre interesserede i marts

måned. Har du specielle ønsker for dette seminar, hører vi meget gerne fra dig. Skriv blot til et af medlemmerne i temaaften-udvalget (se forrest i dette blad).

Som noget nyt vil vi i de kommende numre af Spindet også forsøge at følge lidt bedre med i nye bogudgivelser af interesse for faget, og evt. lave temaaftener i relation til dette. Så skulle du have set, læst eller hørt om en ny bog som er af interesse for medlemmerne af FAFOS, hører vi også gerne fra dig.

Ha' en god jul og et godt nytår.

ORDET ER FRIT

Om tommelfingerregler og god kommunikation

Af Maarja Siiner

Hvad ville I gøre hvis I som sprogpsykologer blev præsenteret for en tommelfingerregel i god kommunikation? Forleden var jeg som "undercover" sprogpsykolog til en kursusweekend, hvor to foredragsholdere fra en kursus- og konsulentvirksomhed kom med en regel, de selv kaldte for "trefingerregel for god kommunikation". Reglen bestod af tre punkter: Man skal ikke moralisere for meget, man skal ikke vise sine fordomme og ikke stjæle andre deltagers historier. Oveni disse punkter skulle man så også huske at stille interesserede spørgsmål - for at holde samtalepartneren "i gang". Minder det ikke om noget I har hørt før?

Reglen blev imidlertid positivt modtaget af andre kursister, sandsynligvis fordi den med sine tre punkter var overskuelig og nem at forholde sig til, og fordi de fleste kunne nikke genkendende til et eller flere af punkterne som mulige irritationsmomenter i en samtale. For hvem gider at blive afbrudt midt i en fortælling eller høre på andres moraliseren og snæversynede fordomme?

Når jeg skrev at jeg var tilstede "undercover", så mener jeg at jeg for enhver pris forsøgte ikke at forholde mig til det, der blev sagt, som sprogpsykolog. For jeg var klar over, at hvis jeg havde stillet dem nogle af de typiske sprogpsykologiske spørgsmål som: Hvem de selv synes denne regel mest er til hjælp for, eller hvad deres definition af god kommunikation er, havde jeg lydt alt for "moraliserende" og ødelagt den gode

stemning, der ellers herskede den lørdag formiddag i et solfyldt kursuslokale ved den jyske vestkyst.

Havde vi tænkt mere over, hvad det var for en teori, vi havde købt, var vi blevet klar over, at den kun har et begrænset anvendelsesområde. Man kan måske med held anvende den i et dansk (eller nordisk) klasse- eller undervisningslokale, men ikke et japansk eller fransk. At antage at noget har et begrænset anvendelsesområde, er ensbetydende med at antage, at der findes andet.¹ Men hvem ville have købt deres regel, hvis de havde ledsaget den med en bemærkning om, at vi her har at gøre med *deres* forståelse af god kommunikation, og at der ellers findes tusindvis af andre teorier, regler, definitioner og analyser om det samme?

Hvad skal man stille op med sådanne tommelfingerregler om god kommunikation? Jeg kom selv i tanke om to psykologers kritik af Grices maksimer om samtals relevans, kvantitet og kvalitet,² der stadigvæk er meget populære i kommunikationsvidenskab (igen fordi de er håndgribelige og operationaliserbare, dvs. anvendelige). Psykologerne Sperber og Wilsons kommentar på Grices forsøg på at afgrænse en kommunikationsproces var følgende: "the main defect of Grice's analysis is not that it defines communication too vaguely, *but that it explains communication too poorly.*"³ Det samme gælder enhver operationaliserbar definition af kommunikation, der ikke er sig sin begrænsede anvendelse bevidst.

¹ Zinkernagel, P.: *Virkelighed*, Munksgaard, 1992. s. 56-7.

² Grice, P.: *Studies in the Way of Words* Cambridge, Harvard Univ. Press, 1989.

³ Sperber, Dan og Wilson, Deirdre: *Relevance, Communication and Cognition*, Basil Blackwell, 1986. s. 32. (min kursiv.)

ORDET ER FRIT

Ændres Forståelsen med alderen?

En sprogpsykologisk undersøgelse af forståelsen hos to aldersgrupper.

Eksamensopgave af Louise Sørensen, stud. mag. i Sprogpsykologi, forkortet og redigeret til Spindet af Andreas Nielsen

Indledning

[Dette afsnit er stærkt beskåret og omskrevet]
På baggrund af en kvalitativ pilotundersøgelse med 10 respondenter fordelt efter den yngre generation (23-29 år) og den ældre generation (53-57 år), er opgavens overordnede formål at påvise, hvorvidt alder er en væsentlig variabel mht. forståelse, herunder: om eventuelle nuance- og detaljeforskelle i respondenternes gengivelse af en artikel er et udtryk for forskel på forståelsen eller snarere er et udtryk for variation i interesse og erfaringsforråd, og hvad der går tabt, når respondenterne skal formidle det, som de har læst.

Mht. metoden er det vigtigt at bemærke, at jeg har tilstræbt at finde en rimelig balance i forhold til variablene beskæftigelse, køn og geografisk tilhørssted, således at det primært er variabelen alder, der kan tillægges forklaringsværdi. Respondenterne har siddet med artiklen foran sig under besvarelsen af spørgeskemaet, og jeg antager således, at deres svar er udtryk for deres forståelse af teksten, og ikke for hvad de husker.

Om forståelse set i et sprogpsykologisk perspektiv

[Dette afsnit er beskåret, men ikke omskrevet]
Det er vigtigt at pointere, at forståelse ikke er et færdigt produkt, vi har, men at det er noget, vi opnår igennem en

individuel proces: "Forståelse er noget man prøver at skaffe sig, ikke noget man enten har eller ikke har" (Poulsen 1988:31). Meget maskinelt sagt kan dette defineres derved, at vores forståelsesapparat sættes i gang, når vi forsøger at forstå noget. Vi gennemgår vores informationslager, og vi finder de begreber i vores erfaringsforråd¹, der kan støtte vores forståelse. Der er altså tale om, at vi bruger vores allerede eksisterende viden, sprogfærdigheder og erindringer mm. til at forstå noget nyt – til at tilegne os ny viden. Hvilken helhedsforståelse, man derefter får ud af det, afhænger af vores erfaringsforråd, interesse i tekstens emne, den sociale kontekst, engagement, psykisk tilstand og situationen m.m. Det er således meget **individuel, hvad man forstår i en tekst, fordi vores erfaringsforråd er meget forskellige**, eller med Wackerhausenske (1997) termer: **En forståelse er betinget af, hvem du er, og hvad du bærer med dig i dit relationsnet.**

Forståelsen generelt blandt respondenterne

[Afsnittet er beskåret, men ikke omskrevet]
Generelt om forståelsen hos de ti respondenter må man sige, at de alle har fanget essensen af artiklens budskab, nemlig at der i Danmark ikke er den store økonomiske gevinst ved at tage en lang uddannelse. Dog er der nuance- og detaljeforskelle i, hvilke dele af artiklen de har lagt særlig vægt på, og hvad de har udeladt. Det er disse forskelle, som jeg vil analysere i det følgende afsnit.

Nuance og detaljeforskelle i forståelsen

[Afsnittet er beskåret, kompositionen er ændret, men afsnittet er ikke omskrevet]

ORDET ER FRIT

Det interessante er, at der her er en markant forskel i *forståelsen* hos henholdsvis den yngre og den ældre generation. Denne forskel i forståelsen bringer mig hen til Bartlett (1932), som i bogen "*Remembering, a study in Experimental and Social Psychology*" bl.a. beskæftiger sig med gengivelser af tekststykker. Heri hævder han, at én af de væsentlige ændringer, når mennesker skal gengive noget læst eller hørt sprog, er, at hovedhandlingen godt nok er nogenlunde intakt, men at den *tilpasses* læserens eller lytterens nuværende situation. Når dette udsagn overføres på respondenternes (manglende) sammenligning med andre lande, så antyder det en årsag til, at størstedelen af repræsentanterne fra den ældre generation ikke har nævnt sammenligningen med udlandet som en væsentlig pointe i artiklen. Denne generation har levet i Danmark i mange år, den er vokset op i et mindre internationalt og globalt samfund, end vi gør i dag, og den hæfter sig derfor mindre ved, hvad der rør sig i udlandet. Den ældre generation *tilpasser* altså tekstens hovedpointe til deres egen nuværende situation, hvor udlandet ikke udgør en større betydning. De unge *interessere* sig mere for udlands-spørgsmål (83 % af den yngre generation har markeret "udland" som interessefelt, mens kun 25% af den ældre har gjort dette), og de hæfter sig ved denne detalje, fordi det er svar på et af de spørgsmål, de (ubevidst) har stillet teksten, mens den ældre generations interesser og erfaringer ligger inden for andre emneområder.

Det bliver et problem, hvis respondenten f.eks. skal formidle sin nytilegnede viden videre til en lytter. Lytteren vil kun opleve

én af de tre årsager [nævnt i artiklen] til den lave økonomiske tilskyndelse til at tage en lang uddannelse i Danmark, og dermed få en udetaljeret og unuanceret forståelse af den pågældende formidling. Det kan også skabe nye forståelsesproblemer, når respondenter støder på en ny tekst med samme emne, fordi vi forstår noget nyt ud fra vores allerede eksisterende videns- og erfaringsforråd: "*Det, vi gør, er at se det ubekendte som det allerede bekendte, hvorved vi gør det ubekendte bekendt. At bestræbe sig på at forstå noget, er således at gøre noget hjemligt ved at se det som noget andet, som allerede "er os hjemme". At forstå er at gøre hjemligt*" (Wackerhausen 1997:25).

Som tidligere nævnt er vores interesse medbestemmende for, hvad det er i en tekst, vi forstår. Vi vil som læsere især hæfte os ved det, som umiddelbart fanger vores interesse, og bruge det som udgangspunkt eller "stikord" for vores samlede forståelse af teksten. Bukdahl (1980) bruger den såkaldte hermeneutiske cirkel² til at beskrive dette: "*forståelse er en bevægelse frem og tilbage mellem helhed og del*" (Bukdahl 1980:90). Hvis man skal følge denne model, så vil de dele, som læseren hæfter sig ved fra teksten, være det, der har interesse for vedkommende, eller det, som passer bedst sammen med den viden om sagen, som allerede eksisterer hos læseren. Videre betyder det meget for respondenternes forståelse af artiklen, at de hver især sidder med nogle spørgsmål til teksten, som de forsøger at finde et svar på; eller sagt på en anden måde: "*vi er i forståelsen optaget af [...] de svar vi hører på vores spørgsmål om*

ORDET ER FRIT

den sag, der er tale om" (H. G. Gadamar citeret i Bukdahl 1980:95).

Forståelsesformer

[Dette afsnit er beskåret og kompositionen er ændret]

Den overordnede risiko for misforståelser er *manglen på detaljer*. Hvis man ikke har forstået detaljerne i en tekst, så er der større tendens til, at man selv udfylder de opståede huller i forståelsen med egne erfaringer, rationaliseringer osv., eller at man blander elementer fra teksten sammen. Er man opmærksom på disse risici for misforståelser eller "ikke-forståelser", så bliver man bedre til at forstå en tekst og dermed bedre til at kommunikere.

Årsagen til, at flere af respondenterne mangler nogle (væsentlige) detaljer, er deres *fokusering* på de enkeltdele i teksten, som fanger deres interesse, og som de bruger som udgangspunkt for deres helhedsforståelse. Denne snævre fokusering på enkeltdele i artiklen bevirker, at forståelsen bliver en delforståelse snarere end en helhedsforståelse. Ved at fokusere på enkeltdele i artiklen er der risiko for misforståelser eller "ikke-forståelser", idet respondenterne vil være tilbøjelige til at rationalisere eller udfylde forståelseshullerne med personlige erfaringer eller holdninger. Der sker en bredere og bedre forståelse af en tekst, når man fokuserer på helheden og derfra evt. fremhæver enkeltdele i artiklen: "*man har bedst forstået tekstens enkeltdele, når man har forstået helheden*" (Bukdahl, 1980:91).

Det kan jo sådan set være godt med en personlig orienteret forståelse, vil mange hævde, og det er det også i nogle

sammenhænge. Men problemet i forbindelse med forståelse ligger deri, at der er stor risiko for misforståelser eller for en ringe forståelse, når man forsøger at overføre én betydning³ på en anden, idet man dermed ignorerer de nuance- og detaljeforskelle, der altid er på to lignende fænomener. Dette beskriver Wackerhausen (1997) meget udførligt: "*(...) vi har forsøgt at forstå noget ved at se det som noget andet, som er os bekendt og forstået. Men noget er ikke noget andet, kun sig selv. (...) At se fænomen A som lig B, er derfor at vægte bestemte ligheder mellem A og B, samtidig med at forskellene mellem A og B, i den givne sammenhæng, bliver ignoreret eller sat i baggrunden*" (Wackerhausen 1979:24).

Formidling af forståelsen

[Dette afsnit er beskåret]

Forståelsen har stor betydning for formidlingssituationen, da respondenterne formidler den viden, som netop han/hun har forstået, og formidlingen af det forståede bliver dermed ligeså individuel som selve forståelsen. Jeg vil i dette afsnit støtte mig til Bartlett (1932), som beskriver den situation, hvor man skal gengive noget tekst og altså videreformidle noget tilegnet stof.

For det første vil man i gengivelsen lade hovedhandlingen (her: hovedpointen) være intakt, mens mange af detaljerne omkring den udelades. Der er en generel tendens til, at den yngre generation har flere detaljer med i deres formidling af forståelsen, og deres besvarelser er således væsentligt længere, end det er tilfældet i besvarelserne hos den ældre generation. Desuden er der en generel tendens til, at respondenterne overfører

ORDET ER FRIT

artiklens sprog til hverdagsprog. F.eks. skriver A (23): *"Det belønnes ikke ret meget at tage langvarige uddannelser sammenlignet med at "stoppe" efter folkeskolen"*. Sådanne vage kvantifikationer⁴ er ikke hensigtsmæssige at bruge i en formidlingssituation, netop fordi det er umuligt for læseren/lytteren at vide, hvad præcist begrebet dækker.

Brugen af rationaliseringer er ifølge Bartlett (1932) hyppig, når man skal gengive en tekst. Årsagen er som regel, at man hele tiden søger en årsag til fænomenerne og hændelserne i en tekst, og hvis de ikke eksplicit er til stede, eller hvis man ikke kan finde dem (forstå dem), så bruger man rationaliseringer til at give noget en årsag/en mening. Dette ses f.eks. hos B (56), der skriver: *"Forskellen i lønningen i Danmark er for lille. Det er betænkeligt, idet for mange fravælger en længerevarende uddannelse"*. B (56) bruger altså egne konklusioner i stedet for at bruge dem, som artiklen fremhæver, og hans formidling af forståelsen bliver således farvet af personlige bud på årsager og sammenhænge.

Konklusion

[Dette afsnit er kun ringe beskåret]

Overordnet set har alle respondenterne den samme helhedsforståelse af artiklen. Den yngre generation har dog flere detaljer med i deres forståelse. Således er sammenligningen med udlandet, årsagsangivelser samt konsekvenserne for erhvervslivet tre områder i artiklen, som den yngre generation i langt højere grad end den ældre generation har hæftet sig ved. Dette tyder dels på en bredere forståelse af artiklen, idet flere detaljer giver en bedre helhedsforståelse, da der

er færre risici for misforståelser og "ikke-forståelser", og dels på en større interesse for artiklens emne. Således har den yngre generation et gennemsnitligt interesseniveau på 7,5 – målt på en skala fra et til ti, hvor ti udtrykker den største interesse. Sammenlignet med dette tal ligger interesseniveauet hos den ældre generation på 5,75 – den ældre generation har en mindre interesse for artiklens emne. Den yngre generation har desuden flere ubevidste spørgsmål til teksten, hvilket kommer til udtryk i de flere detaljer og nuancer, som de har med i deres formidling af det, som de har forstået af artiklen.

Denne bredere forståelse af artiklen kommer også til udtryk i den yngre generations formidling af forståelsen. De udtrykker sig generelt mere om sagen, og de undgår stort set at blande personlige holdninger og synspunkter ind i deres besvarelser. Desuden har de flere årsagsforklaringer og andre detaljer med til at støtte deres formidling af tekstens centrale pointer, hvilket giver læseren en bredere indsigt i, hvad artiklen handler om, og hvad der er centralt. Den yngre generations besvarelser er således mere læservenlige, bedre formulerede, mere detaljerede og mindre påvirkede af personlige forstyrrende elementer, end det er tilfældet hos den ældre generation.

Igennem analysen af mine respondenter forståelse af en avisartikel, vil jeg konkludere følgende: **Ja, alderen har betydning for vores forståelse.** Der er forskel på, hvad vi forstår, i forhold til hvor i livet vi aldersmæssigt befinder os. Når der er forskel på forståelsen hos de to aldersgrupper, så er det et udtryk for forskel i interesse, erfaring, baggrunds-

ORDET ER FRIT

viden og social kontekst m.m., snarere end det er et udtryk for forskel i selve forståelsen hos de to grupper. Dette skyldes at vores forståelse er forankret i tid, sted og situation, og at der er forskel på hvilke erfaringer, interesser og dermed spørgsmål, som vi stiller teksten, alt efter hvilken aldersgruppe vi tilhører.

Litteratur:

- Bartlett, F. (1932): *Remembering, a study in Experimental and Social Psychology*, Cambridge University Press, kap. 7 og 9, 1932.
- Bradburn, N. M. & Miles, C. (1979): "Vague Quantifiers". *Public Opinion Quarterly*. Vol. 43, No.1.
- Bukdahl, J.K. (1977): *Hermeneutisk Rationalitet. Om den såkaldte hermeneutiske cirkel*, I: *Philosophia*, årg. 7, nr. 1, Århus, 1
- Hermann, J. og Larsen, S.F (1974): *Forståelse som sprogpsykologisk begreb*, SAML, 1974/977.
- Poulsen, Ib (1988): *Radioavisens Forståelighed*, Danmarks Radio, Forskningsrapport nr. 2b, København, 1988.
- Wackerhausen, S.(1997): "Kommunikation, forståelse og handling – Et filosofisk perspektiv" I: *Kommunikation og forståelse*, Elsass, P. et al. (Eds.) *Philosophia*, Århus, 1997.

NB.

Eksamensopgaven kan læses i sin fulde længde på opgavebiblioteket på IAAS' institutbibliotek.

¹ For uddybning af begrebet, se Hermann og Larsen (1974:72).

² *Den hermeneutiske cirkel* er sammenhængen mellem dele og helhed. Vores forståelse af en given tekst er som helhed bestemt af tekstens enkeltdele, og omvendt forstås tekstens enkeltdele ud fra vores kendskab til helheden. Denne cirkelbevægelse mellem en teksts helhed og dele bruges indenfor hermeneutikken til at forstå og fortolke tekster. Læs mere om dette i f.eks. Bukdahl, J.K. (1977 og 1980:89-97).

³ Det ville være hensigtsmæssigt at afgrænse betydning i forhold til forståelse. Det er der imidlertid ikke plads til i denne opgave, men for mere om fænomenernes interne afhængighed, se: Ruus, H. (1995) I: *Danske Kerneord. Centrale dele af den danske leksikalske norm*, Bind 1, Museum Tusulanums Forlag, København, 1995.

⁴ Oversættelse af begrebet "Vague Quantifiers" I: Bradburn, N. M. & Miles, C. (1979). Eksempler på sådanne vage kvantifikationer er: tit, ofte, meget, lidt etc.

SPØRGEKASSEN

I dette Julenummer af Spindet lanceres,
på opfordring fra læsere, en ny rubrik:

SPØRGEKASSEN

Dette er tænkt som en rubrik hvor læserne har mulighed
for at stille og forhåbentlig også få svar på
sprogpsykologiske spørgsmål.

Det sker ved at læserne indsender spørgsmål som
redaktionen og FAFOS' bestyrelse vil søge at finde den
rette til at besvare.

Vi har allerede modtaget det første spørgsmål til denne
rubrik – svaret er under udarbejdelse og vi bringer
spørgsmål og svar i Spindet til foråret.

Men send endelig flere spørgsmål
så vi kan holde liv i rubrikken.
Og gerne snart – så der er tid til
både at finde den rigtige til at besvare det og at
vedkommende kan udarbejde sit svar.

DEBATFORUM

Sprog og den slags

af Stig Andersen

I et tidligere nummer af Spindet blev det beklaget, at der ikke findes nogen definition af "sprog". Mildest talt er dette ord brugt komplicerende af fagets folk, symptomatisk for et internt spild, som burde nedbringes stærkt.

Ordet sprog fungerer udmærket i en række sammenhænge og kan derfor ikke udryddes. Allerlejest fungerer det, når talen er om forskellige sprog, såsom dansk kontra engelsk. Som regel bliver det også forstået, at en har let ved at lære sprog, eller at hans sprog er dårligt. Måske nærmer man sig mere kanten, når man påstår, at noget er skrevet i et godt sprog, mens indholdet er dårligt.

Vanskelighederne kommer, når ordet indgår i mere generelle sammenhænge, teori. Måske kan det generaliseres, at den største hindring for at danne sammenhængende, humanistisk teori er, at ord, der er velfungerende i daglige sammenhænge, ikke er det i teori. Måske er det svært at tænke udenom, men lad os prøve. Lad os gå ud fra, at vores egen sprogbrug skal ende med at gøre gavn.

Som grundbegreb har "sprog" alt for store unøjagtigheder. "Sprog" er et substantiv, og måske derfor kan man næsten ikke lade være med at behandle det som en genstand. Og sprog er ikke en genstand. Det findes ingen steder, det har ingen fysisk afgrænsning eller bestandighed, kan ikke tælles eller måles, ikke sanses. "Sprog" kan strengt taget ikke være genstand for undersøgelse.

Endnu en unyttig tand får komplikationerne, når vi taler om "sprogbrug". For man kan da ikke *bruge* sprog, uden at der er noget, der svarer til sprog? Jo, det kan man; det er ikke ualmindeligt, at daglig sprogbrug mangler logik, der er ikke nødvendigvis noget, der er "humsk", fordi der er noget, der er "uhumsk". Denne form for filosofisk pseudologik – at slutte fra et ord til virkeligheden – synes næsten uafrystelig, men den må ud.

Bortset fra denne pseudologik er "sprogbrug" imidlertid et ord, som fungerer godt både til hverdag og i teori. Det er en proces, vi kan se den *ske*, vi kan afgrænse den og analysere den og dens resultater.

Det ville være nemmere, hvis vi kunne kassere ordet "sprog" og kun bruge "sprogbrug". I stedet kan vi i videnskabelig sammenhæng holde fast i, at sprog ikke er en genstand, men processer. Vi kan bruge ordet sprog, når det er uproblematisk, men når de filosofiske komplikationer spreder deres tåger, kan vi vælge at holde fast i, at vi vil bruge "sprog" som et kort udtryk for "sprogbrug".

Hvad er så sprog(brug)?

Et karakteristikum er brugen af særlige sproglige *udtryk*. Uheldigvis er også dette ord tyngt af pseudologik: Hvis man har et udtryk, må der da også være et indhold, og de to må jo være bundet sammen? Men hvor er indholdet henne? Man forledes til de mest verdensfjerne overvejelser og ejendommelige modeller. Et eksempel med mange variationer kunne kaldes informationstransportmodellen: et indhold flyttes fra et

DEBATFORUM

hoved til et andet, uanset at enhver kan se, at der må ske noget forskelligt i afsender og modtager. Uden disse er "udtryk" imidlertid et klart udtryk. Vi kan genkende og afgrænse udtryk og gøre dem til genstand for undersøgelse.

Hvis vi kommer ud af disse vildveje, bliver det muligt at få lidt orden og overblik. Vi kan definere "sprog(brug)" ved at sætte ordet ind i en større sammenhæng. Meget kort:: Den nærmeste overkategori for sprog(brug) må være kommunikation. **Kommunikation kan defineres som målrettet påvirkning.** (Jeg ville gerne give belæg for denne definition, men kender ingen med denne korte formulering). I overensstemmelse med definitionen er det, at vi i mange tilfælde kan afgøre, om *kommunikation lykkes eller mislykkes*, og kan beskrive, hvad dens mål er, både for os selv og for dem, vi iagtager. Forud for den sprogbrug, vi og andre kan se, har vi f.eks. også somme tider (men ikke mere!) tilsvarende oplevelser. I mange tilfælde derudover kan vi ofte give grunde til, hvad vi siger. Vi kan endda vide, hvad vi ville have sagt, og rette os selv. Vi kan glædes eller frustreres både ved det, vi siger, og ved reaktionerne på det. Endog neurologisk er der synlige karakteristika ved sprogbrug (men der er ikke fundet nogen genstand, intet nervebundet, svarende til et ord, end ikke til et substantiv!).

Beskrivelserne kan, som alle andre, videnskabelige beskrivelser, forfines lige så langt, som vi har erfaringsmateriale til det og et formål med det. Når man, som jeg, er kraftigt imod, at man drukner i ordenes problemer i stedet for at bruge ordene på andre problemer, må det besvares, hvad vi egentlig skal bruge

sådan en definition til. Den skal bruges til, at vi kan skelne mere bestandigt og udtrykke os mere entydigt, men også til at komme ind i noget, der kan kaldes en videnskabelig udvikling snarere end modesvingninger.

Definitionen ovenfor er *i strid med* ovennævnte sammenknytning af udtryk og betydning, ord og indhold, som har hærget og hærger sprogforskningen og filosofien i det uendelige. Hvor kommunikationsmodellen i flere former er velkendt, er denne uforenelighed det ikke; masser af tid er spildt på at søge at harmonisere tegnmodellen med kommunikationsmodellen, med psykologiske psykologiske modeller til følge som eksempelvis medfødt sprogegne og indkodningsprocesser. I stedet må kommunikation placeres som kausale processer, med årsager og virkninger, med midler og funktioner

Definitionen er også i strid med den ofte citerede, smarte sentens: Man kan ikke ikke-kommunikere (som kun i sammenhængen, hos Watzlawick *et.al.*, har god mening). Det har undret mig, at ingen har spurgt, om vi da ikke vil gøre forskel på adfærd og kommunikation? Vi har brug for at skelne. Al kommunikation er adfærd, men ikke al adfærd er kommunikation. Eksempelvis at rødme kan vi nok kalde adfærd, men ikke kommunikation. Men naturligvis kan der findes grænsetilfælde. Hvis en person f.eks. sukker eller griner, kan det være svært uden videre at afgøre, om *vedkommende ville have gjort det alene* – en simpel prøve på, om det helt eller delvis er kommunikation. Det er ikke dårligt, at en definition har mindre vigtige grænsetilfælde, når blot den har en klar

DEBATFORUM

kerne. Glidende, "ulogiske" grænser er helt almindelige.

Der er nogle, der vil se dette som en meget nøgen definition, fordi *kommunikation her er set fra en iagttagers synspunkt*, men iagttagelsen kan inkludere både en selv og andre (den uundværlige sammenknytning i psykologien, som behavioristerne søgte at se bort fra), og vores egne forudsætninger som sprogbrugere er i reglen uundværlige.

En misforståelse er, at mål indebærer en hensigt (også kaldet intention, for at det kan lyde lidt mere fagligt), og at kommunikation altså er resultat af en hensigt. Vi kan udmærket som iagttagere se mål med dyrs og menneskers adfærd; faktisk kan vi næsten ikke lade være. Ordet hensigt har en mening, men den er oftere komplicerende end afklarende. Vi kan som regel ikke, hos os selv eller andre, se en hensigt *forud* for en handling, og vi kan som regel heller ikke beskrive den uden at beskrive dens mål.

Og lad os så komme til sproget:

Sprog(brug) er særtilfælde af kommunikation. Sprogbrug er sammenhængende adfærd, der er karakteristisk ved at anvende særlige udtryk med den grundfunktion at kommunikere. Sproglige udtryk er fysisk iagttagelige elementer, som - med kun en meget begrænset mængde og sammensat efter en begrænset mængde regler - kan give en ubegrænset mængde virkninger.

Definitionen sætter f.eks. en grænse til mimik eller etfeltshelheder såsom udbrud (som udmærket kan være kommunikation

uden at være sprogbrug) eller dyrenes "sprog" (bestræbelser på at lære aber menneskesprog må skyldes uklarhed, men derfor kan de jo godt være spændende alligevel). Interessant er det, at de mindste sproglige udtryk, fonemerne, afgrænses lettere ved lytning (kommutationsprøven) end ved anvendelse af fysikkens måleudstyr. Denne gode metode bør give grund for større teoretiske konklusioner.

Hvor ikke-sproglig kommunikation i høj grad beror på analogi i udtrykkene og har mindre præcision og sammenhæng, er sprogbrug meget mindre afhængig af analogi og har en stor variation af funktioner.

De store *funktionsforskelle* mellem skrift og tale hænger sammen med tidsfaktoren. Skriftsprog er langsomt, men forholdsvis bestandigt og regelret og er nemmest at beskrive. Det gælder særligt saglig og videnskabelig sprogbrug, som man tidligere derfor har behandlet som i en eller anden forstand typisk eller oprindeligt, hvad det ikke kan være; det er tværtimod ekstremt og kultiveret. Det skriftlige udtryks bestandighed er afgørende for vores civilisation. Talesprog er mere hurtigt, flygtigt, forholdsvis fleksibelt, mindre regelret og mere personligt. Dette er (sammen med de store forskelle i kommunikations-situationen) grunde til, at der er fordele og ulemper ved dem begge, de har delvis forskellige funktioner.

Over denne uendelighed tegner sig et simpelt hierarki af kategorier:

1) **Mennesket er en organisme**, dvs. en levende helhed af processer, der er afhængige af hinanden foruden af miljøet.

DEBATFORUM

2) **Adfærd er alle de processer, som kan iagttages udefra.** Med processer menes ændringer, forløb i tid. Oftest bruges adfærd om højere organismer, specielt mennesket.

3) **Kommunikation er målrettet påvirkning** og er en (ud af flere) former for adfærd.

4) **Sprogbrug er kommunikation under frembringelse af systematiske udtryk.** Sprogbrug er altså særtilfælde af adfærd og påvirkning med endeløse muligheder rækkende fra personlige nuancer til videnskabelig systematik.

5) **Sprogbrug kan virke tilbage på en selv.** Det er en vigtig, men anderledes retning end den selvfølgelige hovedfunktion af kommunikation, at den er rettet mod andre. *Indre sprog* kan ses som et særtilfælde af dette, men det må jeg evt. vende tilbage til en anden gang.

- Et simpelt overblik, f.eks. dette, burde være en selvfølge, hvis man vil udvikle videnskab, men det er det jo langt fra. Det kan måske også anes, at det både kan forbindes med Darwin og fysikkens årsag-virkningsbeskrivelser og med, at forskerne selv er mennesker.

KALENDEREN

Eksamensdatoer for vinteren 2003 Skriftlig eksamen

- alle skriftlige hjemmeopgaver afleveres senest onsdag den 15. januar 2003 kl. 12 til Bente på IAAS sekretariat. I 4 eksemplarer (det sidste er til biblioteket).

Datoer for mundtlig eksamen

Talesprog og samtaleanalyse

Mandag den 20. januar 2003

Sprogpsykologiens traditioner

Tirsdag den 21. januar 2003

Læsning og skrivning

Tirsdag den 21. januar 2003

Kommunikation i sprogpsykologisk lys

Torsdag den 23. januar 2003

Undervisning på sprogpsykologi foråret 2003

Oversigt over sprogpsykologiens genstandsområde

Hanne Pernille Stax

tirsdage 9-12

Første undervisningsgang tirsdag den 4. februar 2003

Emne: Sproglige udtryksmidler i skriftlig kommunikation

Linda Svenstrup

NB: første mødegang **tirsdag den 4. februar 2003 kl. 13.15** for ALLE
først derefter deles holdet i to!

Hold 1: Tirsdage 13-16

Hold 2: Torsdage 9-12

Metoder ved sprogpsykologiske undersøgelser

Hanne Pernille Stax

onsdage 13-16

Første undervisningsgang onsdag den 5. februar 2003